

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Слободяник Н. В.

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник лабораторії навчання імені І. О. Синиці

Інститут психології імені Г. С. Костюка

Національної академії педагогічних наук України

вул. Паньківська, 2, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-2053-0688

ripido.gatto@gmail.com

Ключові слова: *соціальна компетентність, емоційний інтелект, структура інтелекту, соціальний розвиток, діагностика.*

У статті аналізуються результати теоретичного дослідження соціального інтелекту як психолого-педагогічного явища. Підкреслюється, що соціальний інтелект є важливою якістю людини, що дозволяє розуміти себе та інших, встановлювати оптимальні взаємини з людьми, тобто визначає можливості адаптації індивіда в суспільстві, його життя серед людей. Зазначається, що більшість авторів диференціюють соціальний інтелект від інших видів інтелекту, а також розглядають соціальний інтелект як підґрунтя позитивної соціалізації особистості. Поняття «соціальний інтелект» у сучасній психології, а слідом за нею і в педагогіці зазвичай обговорюється разом із тісно пов'язаною з нею проблематикою «емоційного інтелекту». Поряд з емоційним соціальний інтелект розглядається багатьма фахівцями як передумова академічної та життєвої успішності особистості. Проведене дослідження дало змогу визначити, що великим внеском у становлення сучасних уявлень про соціальний інтелект є теоретична розробка «структури інтелекту» (Дж. Гілфорда), який одним із перших запропонував об'ємно-просторову схему як оригінальну графічну метафору для опису інтелекту людини, в якій він акцентує увагу на соціальному інтелекті; а також модель множинності інтелекту (Г. Гарднера) – теоретична конструкція, що складається із відносно незалежних один від одного семи видів інтелекту: лінгвістичний інтелект; музичний інтелект; логіко-математичний інтелект; просторовий інтелект; тілесно-кінестетичний інтелект; особистісні – «внутрішньоперсональний» та «зовнішньоперсональний». Виявлено, що соціальний інтелект належить до видів практичного інтелекту і нині дослідження соціального інтелекту, емоційного інтелекту, становлення соціальної компетентності особистості йдуть у напрямках пошуку рішень прикладної проблематики, один із найбільш популярних напрямів – вивчення впливу рівня розвитку соціального інтелекту на академічну та життєву успішність особистості. У статті розглядаються найбільш відомі методики дослідження соціального та емоційного інтелекту (Г. Айзенка, Д. Векслера, Т. Хант).

SOCIAL INTELLIGENCE AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PHENOMENON

Slobodianyuk N. V.

*Ph.D., Senior Researcher of the Laboratory of Educational Psychology
named after I. O. Sinitsy*

*G. S. Kostyuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*

Pankivska str., 2, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-2053-0688

ripido.gatto@gmail.com

Key words: *social competence, emotional intelligence, structure of intelligence, social development, diagnostics.*

The article analyzes the results of a theoretical research of social intelligence as a psychological and pedagogical phenomenon. It is emphasized that social intelligence is an important quality of a person, which allows to understand oneself and others, to establish optimal relationships with people, that is, it determines the possibilities of adaptation of an individual in society, his life among people. It is noted that most authors differentiate social intelligence from other types of intelligence, and also consider social intelligence as the basis for positive socialization of an individual. The concept of ‘social intelligence’ in modern psychology, and following it in pedagogy, is usually discussed together with the closely related issue of ‘emotional intelligence’. Along with emotional, social intelligence is considered by many specialists as a prerequisite for academic and life success of an individual. The conducted research made it possible to determine that a great contribution to the formation of modern ideas about social intelligence is the theoretical development of the ‘structure of intelligence’ (J. Gilford), who was one of the first to propose a three-dimensional scheme as an original graphic metaphor for describing human intelligence, in which he emphasizes social intelligence; as well as the model of multiple intelligences (G. Gardner) – a theoretical construction, consisting of seven relatively independent types of intelligence: linguistic intelligence; musical intelligence; logical-mathematical intelligence; spatial intelligence; body-kinesthetic intelligence; personal – ‘intrapersonal’ and ‘extrapersonal’. It was found that social intelligence belongs to the types of practical intelligence, and now research on social intelligence, emotional intelligence, and the formation of social competence of an individual are directed towards finding solutions to applied problems, one of the most popular directions is the study of the influence of the level of development of social intelligence on an individual’s academic and life success. The article examines the most well-known research methods of social and emotional intelligence (G. Eysenk, D. Veksler, T. Hunt).

Постановка проблеми. Нині відбувається процес інтеграції вітчизняної психології зі світовою, і у зв’язку з цим зростає інтерес до проблеми інтелекту як психологічного явища. Соціальні контакти є важливими для будь-якої людини, тому що успішність соціальної взаємодії є одним із найважливіших чинників, що визначають особистісний розвиток людини та її долю. У світовій психології здатність ефективно взаємодіяти з людьми, що оточують, прийнято називати «соціальною компетент-

ністю» (social competence), вітчизняні психологи використовують поняття «соціальний інтелект».

Соціальний інтелект є надзвичайно важливою якістю людини, що дозволяє розуміти себе та інших, встановлювати оптимальні взаємини з людьми, тобто визначає можливості адаптації індивіда в суспільстві, його життя серед людей. Становлення особистості дитини, її самопочуття та емоційне благополуччя багато в чому визначаються тим, як складаються її взаємини з дітьми та

дорослими, що її оточують, тобто багато в чому залежить від розвитку її соціального інтелекту.

Важливість завдання розвитку соціального інтелекту у дітей і підлітків зростає у сучасних умовах у зв'язку з особливостями соціальної ситуації розвитку, роз'єднаністю сучасних дітей, значною мірою занурених у віртуальну реальність. У зв'язку з цим актуалізується проблема пошуку нових рішень, спрямованих на розробку психолого-педагогічних моделей розвитку соціального інтелекту дітей, створення діагностичного інструментарію для оцінки базових параметрів соціального інтелекту в освітньому процесі освітнього закладу, виявлення чинників та психолого-педагогічних умов, що сприяють ефективності освітньої діяльності, орієнтованої на позитивну соціалізацію особистості школяра у сучасному освітньому середовищі.

Проблему інтелекту вивчали Г. Айзенк [1], Д. Векслер [2], Дж. Гілфорд [3] та ін., а також педагоги і психологи, що спеціалізувалися на проблемах психосоціального розвитку особистості (Е. Еріксон [4]). Дослідники диференціюють соціальний інтелект від інших видів інтелекту, а також розглядають соціальний інтелект як підґрунтя позитивної соціалізації особистості дитини. Поряд із емоційним соціальний інтелект розглядається багатьма фахівцями як передумова академічної та життєвої успішності особистості. Соціальний інтелект як психологічну характеристику особистості вивчали вітчизняні дослідники – Е. Івашкевич [5], О. Слободянюк і Г. Радчук [6], Т. Яновська [7] та ін.

Мета статті – представити результати теоретичного аналізу моделей і методик діагностики соціального інтелекту як психолого-педагогічного феномену.

Результати дослідження. Проблема становлення та соціального розвитку особистості на різних вікових етапах традиційно є предметом досліджень педагогів, психологів, філософів, соціологів, культурологів у різних країнах світу. В останні десятиліття особливо інтенсивно вивчається один із найважливіших аспектів зазначеної проблеми – діагностика та розвиток соціального інтелекту дітей та підлітків.

Попри те що, що термін «соціальний інтелект» став інтенсивно використовуватися порівняно недавно, дослідження проблеми соціального інтелекту має давню історію. Фахівці з еволюційної психології, як гіпотезу, висловлюють припущення про те, що одним із провідних чинників виживання наших далеких предків у доісторичні часи були не лише когнітивні чинники, а й те, що згодом буде названо «соціальним інтелектом» [5; 15].

Поняття «соціальний інтелект» (social intelligence), за свідченням фахівців, в науку було

введено американським ученим Е. Торндайком [8] на початку ХХ століття. Автор запропонував це поняття для опису взаємодії людей і охарактеризував соціальний інтелект як здатність розуміти людей – чоловіків і жінок, хлопчиків і дівчат, уміння поводитися з людьми та розумно діяти у взаєминах з людьми.

У сучасній психологічній та педагогічній літературі проблема соціального інтелекту нерідко поєднується із проблемою вивчення соціальних емоцій, а, отже, дослідження емоційної сфери людини. Експериментальні дослідження емоційної сфери особистості проводило багато відомих дослідників [15; 16; 17]. У цих роботах зазначається, що емоції істотно впливають на актуалізацію та накопичення індивідом власного соціального досвіду.

Розробці діагностичного інструментарію і навіть рішенню суто педагогічних завдань (проекування змісту, форм організації та розвитку соціального інтелекту) передують зазвичай побудова його теоретичної моделі, концепції. Однак не всі дослідники турбують себе цим завданням. Тому одним із важливих джерел розуміння концептуального підходу до явища соціального інтелекту того чи іншого автора можуть бути методики діагностики.

Американська вчена Т. Хант [9] одна із перших створила тест для оцінки соціального інтелекту як якості особистості («George Washington Social Intelligence Test»). Створений нею тест був анкетною, спрямованою на діагностику рівнів розвитку соціального інтелекту. Методика Т. Хант включає завдання, що оцінюють критичні рішення, прийняті досліджуваним у різних ситуаціях соціальної взаємодії. Завдання тесту дозволяли визначати психічний стан людини, могли також оцінювати соціальну пам'ять (на імена та обличчя), визначати людську поведінку та оцінювати почуття гумору. Досвід використання цього тесту у нашій країні не описаний. Незважаючи на широке поширення цієї методики в інших країнах, спроби вимірювання соціального інтелекту за його допомогою особливих досягнень дослідникам не принесли, а тому тест (Т. Хант) не набув широкого поширення.

Психологи початку ХХ століття багато уваги приділяли вивченню класичного, абстрактного інтелекту, оскільки на той час поняття «соціальний інтелект» не набуло широкого поширення, у комплексі з ним нерідко розглядали соціально-психологічні характеристики особистості (Д. Векслер [2]).

Відомий фахівець у галузі вивчення інтелектуального потенціалу особистості Г. Айзенк [1] включав соціальний інтелект до структури загальних когнітивних здібностей, виокремлюючи три

його різновиди: *біологічний інтелект*, що виникає на основі нейрофізіологічних та біохімічних чинників; *психометричний інтелект*, що вимірюється тестами інтелекту та залежить як від біологічного інтелекту, так і від соціокультурних чинників; *соціальний інтелект*, що є інтелектуальними здібностями, що виявляються в повсякденному житті. Він залежить від психометричного інтелекту, а також від особистісних особливостей, навчання та соціально-економічного статусу.

Американський психолог і педагог Д. Векслер [2], який є автором одного з найбільш широко застосовуваних тестів інтелекту (насамперед, мається на увазі – «шкала інтелекту Векслера для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку – «WPPSI»), пропонував розглядати інтелект як загальну здатність людини діяти цілеспрямовано, раціонально мислити. В 1939 році він опублікував свою роботу, в якій здібності людини були поділені на «інтелектуальні» і «неінтелектуальні». Неінтелектуальними Д. Векслер вважає особистісні, соціальні та інші здібності. Незважаючи на те, що до розробки проблеми неінтелектуальних здібностей (соціального інтелекту) автор ставився скептично, з його іменем історика науки пов'язують гіпотезу про те, що ці неінтелектуальні здібності є ключовими передумовами життєвого успіху людини.

Принципову важливість емоцій загалом та соціальних емоцій зокрема у соціальній взаємодії дитини з однолітками та дорослими відзначав С. Томкінс [10]. На його думку, емоції є гарантом успішності її соціального розвитку і є фундаментом становлення позитивної соціалізації. Особливості емоційної сфери особистості дитини впливають не лише на формування особистісних рис, але й дуже істотно детермінують процес загального когнітивного розвитку.

Однією з важливих характеристик соціального інтелекту є домінуючий емоційний стан та настрої. Дитячий психолог С. Томпкінс [10] зазначав, що, якщо дитина постійно перебуває в стані поганого настрою, від неї не варто очікувати активного прагнення до дослідження соціального середовища та навколишнього оточення, як це характерно для її позитивно налаштованого однолітка, з домінуючим гарним настроєм.

У цілому можна відзначити, що у першій половині ХХ століття проблема соціального інтелекту привертала увагу дослідників, але не належала до пріоритетних. При цьому прихильники різних наукових шкіл розробляли різні підходи до його вивчення та вкладали в поняття соціальний інтелект різний зміст.

Великим внеском у становлення сучасних уявлень про соціальний інтелект стала теоретична розробка «структури інтелекту» (Дж. Гіл-

форда) [3], який одним із перших запропонував об'ємно-просторову схему, як оригінальну графічну метафору для опису інтелекту людини, в якій він акцентує увагу на соціальному інтелекті. Популярність моделі Дж. Гілфорда у середовищі педагогів та дитячих психологів нашої країни обумовлена тим, що вона є відкритою системою. З її допомогою багато років йде конструювання методичних рішень для діагностики та розвитку різних сторін інтелекту.

Американський вчений Ф.С. Чапін запропонував поняття «соціальна інтуїція», як складову, що характеризує соціальний інтелект особистості [11]. Воно увійшло практично до всіх існуючих теоретичних моделей соціального інтелекту.

У структурі загальної оцінки соціального інтелекту та соціальної компетентності особистості, завдяки дослідженням Н. Кантор та Р. Харлоу [12], виник важливий параметр – «соціальне прогнозування».

Отже, можна стверджувати, що до кінця 80-х років ХХ століття найкращі фахівці вивчали когнітивну сферу особистості, і лише у 90-ті роки дослідники стали визнавати психологію емоцій та соціальних взаємодій як науку.

Важливим етапом у вивченні соціального інтелекту стала запропонована Г. Гарднером [13] модель множинності інтелекту. Ця розробка здобула широку популярність у середовищі педагогів, дослідників та практиків освіти. Автор запропоновано теоретичну конструкцію, що складається з відносно незалежних один від одного видів інтелекту, які відповідають за високі досягнення особистості в окремих галузях. У зв'язку з цим Г. Гарднер пропонує виокремлювати сім видів інтелекту: *лінгвістичний інтелект*, *музичний інтелект*, *логіко-математичний інтелект*, *просторовий інтелект*, *тілесно-кінестетичний інтелект*, *особистісний інтелект – внутрішньо-персональний та зовнішньо-персональний*.

У контексті нашого дослідження особливо цікаві два останні види інтелекту, які в деяких наукових джерелах іноді називають «внутрішньоособистісним» та «міжособистісним». Автор наголошує на важливості їх своєрідного поєднання у структурі психіки певної людини.

Як ми вже зазначили, поняття «соціальний інтелект» у сучасній психології, а за нею і в педагогіці зазвичай обговорюється разом із тісно пов'язаною з нею проблемою емоційного інтелекту.

Поняття «емоційний інтелект» увійшло психологію значно пізніше поняття «соціальний інтелект» (у 60-х роках ХХ століття). Його поява вперше була зазначена у роботі М. Белдока [14]. Згодом поняття «емоційний інтелект» поступово зайняло свій простір у колі проблем, які широко обговорювали психологи і педагоги. У 1988 році

Р. Бар-Он [15] запровадив поняття – «емоційний коефіцієнт» (Emotional Quotient – «EQ»).

Як зазначається фахівцями, ключовою подією, що активно сприяла широкому поширенню проблематики емоційного інтелекту в середовищі психологів, а згодом і педагогів, стала публікація в 90-х роках 20 століття статті Дж. Майєра і П. Селовея [15].

З кінця минулого століття науковою психологією активно розробляється проблематика діагностики та розвитку емоційного інтелекту, ці дослідження вплинули на розробку педагогічних рішень цих проблем в освіті.

Так, у 1996 році ізраїльський вчений Р. Бар-Он [15] публікує свій новий тест для оцінки емоційного інтелекту – «Emotional Quotient Inventory». Запропонована методика містить перелік питань для діагностики емоційного інтелекту та дозволяє розрахувати його коефіцієнт. Тест Р. Бар-Она побудований на розробленій ним концепції і включає всі некогнітивні характеристики особистості, що дозволяють людині бути успішною в різних соціальних ситуаціях. Р. Бар-Он виокремлює п'ять блоків параметрів, кожен із представлених блоків характеризує навички, що дозволяють людині бути успішною у соціальних відносинах: пізнання власної особистості (поінформованість про власні емоції, впевненість у собі, самоповага, самореалізація, незалежність); навички міжособистісного спілкування (міжособистісні взаємини, соціальна відповідальність, співпереживання); здатність до адаптації (вирішення проблем, оцінка реальності, пристосовність); управління стресовими ситуаціями (стійкість до стресу, імпульсивність, контроль); переважний настрій (щастя, оптимізм).

У низці наукових досліджень розробляються проблеми, близькі до вивчення соціального інтелекту та становлення соціальної компетентності особистості дитини-дошкільника. Вони стосуються особливостей розвитку різних аспектів психосоціальної сфери особистості. Прикладом такого рішення може бути «соціально-когнітивна модель», запропонована авторами М. Криком і Доджем [17]. Ця теоретична модель розроблялася з метою оцінки агресивних станів у дітей. За задумом авторів, їхня теоретична модель включає шість етапів: розкодування соціальних сигналів; інтерпретація розкодованих сигналів; прояснення цілей; формування потенційних відповідей; оцінка та вибір відповідей; реалізація обраних відповідей.

Запропонована Н. Р. Криком і К. А. Доджем «соціально-когнітивна модель» стала основою розвитку ідеї становлення соціально-когнітивної сфери особистості, розробленою Е. Андрео [18]. Педагогами-дослідниками, зокрема, зазначається, що вираження таких емоцій як фрустрація, гнів,

страх, здебільшого впливає на сприйняття інформації, отже, навчання.

Розробка концепцій, методик оцінки та розвитку соціального інтелекту продовжилася на початку XXI століття. До вирішення цих завдань підключилися фахівці з різних країн та різних галузей наукового знання. Вченими стали створюватися освітні та тренінгові програми (Р. Бар-Он [15], Дж. Майєр [16], Р. Стернберг [19] та ін.), а також педагогічні моделі розвитку емоційного та соціального інтелекту.

Соціальний інтелект належить до видів практичного інтелекту. У 90-ті роки інтерес до практичних форм інтелекту помітно зріс. Наукові дослідження у цьому напрямі психологів і педагогів значною мірою активізувалися завдяки змінам у культурі. Позитивним результатом цього є те, що інтерес до дослідження проблем практичного інтелекту суттєво підвищився, і в контексті обговорення його проблематики помітно активізувалася увага дослідників до неакадемічних проявів інтелекту загалом, до яких входить і соціальний інтелект.

Нині дослідження соціального інтелекту, емоційного інтелекту, становлення соціальної компетентності особистості йдуть у напрямках пошуку рішень суто прикладної проблематики. Один із найбільш популярних напрямів – вивчення впливу рівня розвитку соціального інтелекту на академічну та життєву успішність особистості. Американський вчений Р. Стернберг [19] запропонував трикомпонентну «теорію інтелекту», що включає такі компоненти: «аналітичні, творчі та практичні». Дослідник розглядає інтелект як основу академічної та життєвої успішності особистості.

На думку Р. Стернберга, «здатність досягати успіху залежить від уміння людини акумулювати свої сильні якості та коригувати чи компенсувати свої слабкості за допомогою рівноваги аналітичних, творчих практичних здібностей, щоб можна було адаптуватися до навколишнього середовища, формувати чи змінювати його» [19, с. 93]. Ця проблема, безумовно, заслуговує на особливий розгляд, але виходить за межі предмета нашого дослідження.

Багато дослідників пропонують розглядати емоційний інтелект як частину, як елемент соціального інтелекту [15; 17; 20]. Ця проблема стикається із завданням диференціації соціального інтелекту, відокремлення його від інших відносно точно діагностованих видів інтелекту (IQ; EQ та ін.). Робота дослідників з диференціації цих понять ускладнювалася тим, що вимір і емоційного інтелекту і соціального інтелекту традиційно здійснювався переважно за допомогою вербальних самозвітів. Це не могло влаштувати ні дослідників, ні практиків освіти, оскільки було

зрозуміло, що, окрім вербальних оцінок і, тим більше, самооцінок для адекватного уявлення про рівень соціального інтелекту особистості, потрібна оцінка її поведінкових проявів.

Дослідники С. Космітський і О. П. Джон [20] були одними з перших, хто спробував об'єднати «вербальний» та «невербальний» підходи до діагностики та оцінки соціального інтелекту. Розроблена авторами концепція включала сім елементів, об'єднаних у великі групи: «когнітивні» та «поведінкові». Отже, С. Космітський і О. П. Джон прагнули актуалізувати ідею про те, що соціальний інтелект представляє нерозривну єдність «когнітивного» і «афективного».

Нині проводяться дослідження соціального інтелекту, пов'язані з освітніми проблемами, вони розробляються в різних планах, постійно розширюються та поглиблюються. Інтенсивно ведуться роботи, де соціальний інтелект розглядається у контексті культурно-обумовленої поведінки людини. Дослідниками з різних країн розроблено кілька моделей оригінального аналогу соціального інтелекту – культурного інтелекту. Важливо, що створено спеціальні інструменти його виміру: «шкала культурного інтелекту».

Завдання діагностики та розвитку соціального інтелекту дитини-дошкільника нині відносяться до найважливіших проблем сучасної освіти загалом і дошкільної освіти зокрема. Важливість розвитку соціального інтелекту старших дошкільнят зростає у сучасних умовах у зв'язку з особливостями соціальної ситуації розвитку, роз'єднаності сучасних дітей, значною мірою занурених у віртуальну реальність.

Важливо те, що висловлена ще Д. Векслером гіпотеза про те, що соціальний інтелект є передумовою навчальної та життєвої успішності особистості, знаходить підтвердження у спеціальних дослідженнях. На основі власних емпіричних досліджень та висновків Дж. Майер зазначав, що емоційний інтелект є причиною екзистенційної успішності особистості лише на 1–10% [16].

Особливу увагу педагогів і психологів привертає і проблема булінгу – психологічного насильства, агресивної поведінки дітей та підлітків. Низка дослідників присвятили свої роботи проблемам зв'язку проявів соціального інтелекту та дитячої агресивності [5; 10; 18].

Отже, проведений нами аналіз теоретичних джерел показує, що дослідження проводяться дуже інтенсивно, причому базові поняття – соціальний інтелект (а також емоційний інтелект), соціальна компетентність, якими оперують дослідники – розуміються дуже по-різному. Природно, що це породжує складнощі у психолого-педагогічних дослідженнях та освітній практиці.

Незважаючи на це в сучасній науці, з опорою на теоретичні моделі, проводиться робота з виявлення закономірностей, розробки змісту, форм організації, методів, засобів і методик, орієнтованих на розвиток соціального інтелекту та становлення соціальної компетентності особистості в різні вікові періоди, на різних рівнях освіти.

Висновки і перспективи розробок у цьому напрямку. Теоретичний аналіз наукових джерел щодо проблеми розвитку соціального інтелекту дозволив виявити відсутність єдиного визначення цього феномену та діагностичних методик його оцінки. Незважаючи на досить велику кількість визначень поняття «соціальний інтелект», серед вчених превалує думка, що соціальний інтелект є самостійним видом інтелекту, забезпечує успішне включення людини в соціум, в соціальне життя суспільства, дозволяючи швидко адаптуватися до умов соціального середовища, що змінюються, і ефективно взаємодіяти з людьми, що оточують.

Еволюція уявлень про соціальний інтелект проявляється починаючи від його виокремлення як самостійного конструкту та предмету досліджень, до появи різноманітних теоретичних підходів до його вивчення (когнітивного, когнітивно-особистісного, діяльнісного, прикладного, компонентного, соціологічного та ін.).

Аналіз теоретичних моделей соціального інтелекту різних учених дозволив зробити висновок, що, попри всі відмінності, у всіх них є три параметри: розуміння мотивів соціальної поведінки та емоцій інших людей; адекватне вираження та регулювання власних емоцій; управління своїми емоціями та соціальною поведінкою.

Перспективою подальшого вивчення зазначеної проблеми є емпіричне дослідження структурних компонентів економічного самовизначення підлітків з метою визначення домінуючого компоненту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eysenck H. J. The theory of intelligence and the psychophysiology of cognition. *Advances in psychology of human intelligence*, 1986. V.3. Hillsdale: N.J. Erlbaum, 1986.
2. Wechsler D. The Measurement and Appraisal of Adult Intelligence (fourth ed.). Baltimore (MD): Williams & Wilkins, 1962.
3. Guilford J. P. (ed.) Army air forces aviation psychology program research reports: Printed classification tests. Report N5. Washington : Government Printing Office, 1947.
4. E. Erikson. *Childhood and Society*; New York, 2021. 354 p.

5. Івашкевич Е. З. Психологія соціального інтелекту педагога : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2018. 485 с.
6. Слободянюк О., Радчук Г. Розвиток соціального інтелекту у студентів – майбутніх педагогів : зб. наук. праць РДГУ, 2019. Вип. 13. С. 129–135.
7. Яновська Т. Соціальний інтелект у структурі професійно-важливих якостей психолога. *Психологи і особистість*. № 2(22). 2022. С. 153–167. URL: <http://psychpersonality.pnpu.edu.ua>
8. Thorndike E. *Education Psychology: briefer course*. New York : Routledge, 2018.
9. Hunt T. Psychological Test, Teaching Aptitude Test. *National Museum of American History*, 2021. Retrieved.
10. Tomkins S. Affect and psychological magnification: Derivations from Tomkins' script theory, 2018. *Journal of Personality* 52(1) : 36–45.
11. Chapin F. S. *The Social Insight Test*. Palo Alto, CA: Consulting 99. № 3. Psychologists Press, 2019.
12. Cantor, N., Harlow, R. Social intelligence and personality. Flexible life-task pursuit. *Personality and intelligence*. Cambridge, U.K. : Cambridge University Press, 2019. P. 137–168.
13. Gardner H. The science of multiple intelligences theory: A response to Lynn Waterhouse. *Educational Psychologist*, 2019. 41(4): 227–232.
14. Beldoch M. Sensitivity to expression of emotional meaning in three modes of communication, in J. R. Davitz et al. *The Communication of Emotional Meaning*, McGraw-Hill, 2020. 31–42.
15. Bar-On R. Emotional intelligence and self-actualization. *Emotional intelligence in everyday life: A scientific inquiry* Eds. Joseph Ciarrochi, Joe Forgas, and John D. Mayer. New York : Psychology Press, 2020. 82–97.
16. Mayer J., Salovey P., Caruso D. *Emotional Intelligence Test MSCEIT. User's Manual*. Toronto, Canada : Multi-Health Systems, 2022.
17. Crick N. R., Dodge K. A. A review reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 2021. 74–101.
18. Andreou E. Social preference, perceived popularity and social intelligence relations to overt and relational aggression. *School Psychology International*, 2019. P. 339–351.
19. Sternberg R. *The Triangle of Love*. New York : Basic Books. 2018. 467 с.
20. Kosmitzki C., John O. P. The implicit use of explicit conception of social intelligence. *Personality and Individual Differences*, 2018. Vol. 15, № 1. P. 11–23.

REFERENCES

1. Eysenck H. J. (1986). The theory of intelligence and the psychophysiology of cognition. *Advances in psychology of human intelligence*. V.3. Hillsdale: N.J. Erlbaum.
2. Wechsler D. (1962). *The Measurement and Appraisal of Adult Intelligence* (fourth ed.). Baltimore (MD): Williams & Witkins.
3. Guilford J. P. (ed.) (1947). *Army air forces aviation psychology program research reports: Printed classification tests*. Report N5. Washington: Government Printing Office.
4. E. Erikson. (2021). *Childhood and Society*; New York, 2021. 354.
5. Ivashkevich E. Z. (2018). *Psihologiya socialnogo intelektu pedagoga : dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.01*. Kyiv, 2018. 485. [in Ukrainian].
6. Slobodyanyuk O., Radchuk G. (2019). *Rozvitok socialnogo intelektu u studentiv –majbutnih pedagogiv*. Zb. nauk. prac RDGU. Vip. 13. 129 – 135. [in Ukrainian].
7. Yanovska T. (2022). *Socialnij intelekt u strukturi profesijno-vazhlyvih yakostej psihologa*. *Psihologiya i osobistist*. № 2(22). 153–167. Режим доступу : <http://psychpersonality.pnpu.edu.ua> [in Ukrainian].
8. Thorndike E. (2018). *Education Psychology: briefer course*. New York : Routledg.
9. Hunt T. (2021). *Psychological Test, Teaching Aptitude Test*. *National Museum of American History*. Retrieved.
10. Tomkins S. (2018). Affect and psychological magnification: Derivations from Tomkins' script theory. *Journal of Personality* 52(1) : 36 – 45.
11. Chapin F.S. (2019). *The Social Insight Test*. Palo Alto, CA: Consulting 99. № 3. Psychologists Press.
12. Cantor, N., Harlow, R. (2019). Social intelligence and personality. Flexible life-task pursuit. *Personality and intelligence*. Cambridge, U.K. : Cambridge University Press. 137–168.
13. Gardner H. (2019). The science of multiple intelligences theory: A response to Lynn Waterhouse. *Educational Psychologist*. 41(4): 227–232.
14. Beldoch M. (2020). Sensitivity to expression of emotional meaning in three modes of communication, in J. R. Davitz et al., *The Communication of Emotional Meaning*, McGraw-Hill. 31– 42.

15. Bar-On R. (2020). Emotional intelligence and self-actualization. *Emotional intelligence in everyday life: A scientific inquiry* Eds. Joseph Ciarrochi, Joe Forgas, and John D. Mayer. New York : Psychology Press. 82–97.
16. Mayer J., Salovey P., Caruso D. (2022). *Emotional Intelligence Test MSCEIT. User's Manual*. Toronto, Canada : Multi-Health Systems.
17. Crick N. R., Dodge K. A. (2021). A review reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*. 74–101.
18. Andreou E. (2019). Social preference, perceived popularity and social intelligence relations to overt and relational aggression. *School Psychology International*. 339–351.
19. Sternberg R. (2018). *The Triangle of Love*. New York: Basic Books.
20. Kosmitzki C., John O. P. (2018). The implicit use of explicit conception of social intelligence. *Personality and Individual Differences*. Vol. 15, № 1. 11–23.